1. Dózsa – 500

PAPP SÁNDOR*

A TÖRÖK BÉKE KÉRDÉSE A DÓZSA-FÉLE PARASZTHÁBORÚ IDEJÉN

Kulcsszavak: *Oszmán Birodalom, Magyarország, Velence, Ragusa, Moldva, Havasalföld, Lengyelország, Bulgária, Szent Római Birodalom, Iszmail perzsa sah, Szapolyai János erdélyi vajda, Dózsa György, Avala (Havale/Zsarnó), I. Szelim, I. Szülejmán*

A magyar történetírás számára a középkori külkapcsolatok egyik legkevésbé kutatott területe az Oszmán Birodalommal fennálló viszony. A fennmaradt krónikás hagyomány szinte csak a belpolitikai kérdésekkel, illetve a nyugati és közép-európai kapcsolatrendszerekkel foglalkozik, ugyanakkor túlnyomó részben a hadi eseményekre koncentrál. A megmaradt hatalmas okleveles anyag ugyan lehetőséget mutatna a keleti diplomácia kérdéseinek tisztázására, azonban az ebben a témában keletkezett szakmunkák száma viszonylag kevés. Ennek valószínűsíthető oka, hogy a levéltári anyag igen szórt, az Oszmán Birodalommal folytatott levelezés rendkívül töredékesen maradt ránk, így még az is egy komoly kihívás, hogy mikor milyen viszony állt fenn a két ország között. Évek munkájával próbáltam összeállítani azt a listát, amely az első diplomáciai kapcsolatfelvételtől a mohácsi katasztrófaig mutatná be a békék és fegyverszünetek rendszerét, azonban az adatok még nem érettek a publikálásra.¹ Mindenesetre az már megállapítható, hogy a források a legkorábbi diplomáciai kapcsolatot a 14. század végére és a 15. század legelejére teszik. Átlagot számítva, a háborúmentes időszakokban háromévenként láthatunk békét, fegyverszüneti tárgyalásokat és megállapodásokat.

A jelen téma tekintetében is kiemelten fontos a török–magyar békék kérdése, hiszen a források és a szakirodalom egyként szólnak arról, hogy 1513-ban komoly tárgyalások folytak a Portával, illetve több adat is említi, hogy tulajdonképpen meg is született a béke. A 19. század eleji német nyelvű magyar vagy oszmán történeti összefoglalók – mint Johann Christian Engel és Joseph Hammer-Purgstall művei – megegyezően szólnak arról, hogy Czobor Már-

* PAPP Sándor (1965), DSc, történész, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.
E-mail: papps@hist.u-szeged.hu.

1 Az első kísérletet egy török nyelvű tanulmányom mellékletében jelentettem meg, amelyet azonban már magam is meghaladottnak tartok. Lásd PAPP Sándor: *Türk-Macar Diplomatik Münasebetleri Başlangıçtan Ortaçağ Macar Krallığı Düşmesine Kadar = Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu. Turan Gökçe. İzmir, 8–10. April 1999. Türk Ocakları İzmir Şubesi, İzmir, 2000. 91–107.*

ton 1513-ban indult követségbe az új szultánhoz, I. Szelimhez, és annak ellenére is megmaradt a béke, hogy Szapolyai János Havasalföldön megsértette azt.² A rendek hosszasan tárgyalták, hogy kihasználják-e Szelim távollétét, és támadjanak-e. Végül eldöntötték, hogy megtartják a békét. Az esztergomi érsek, Bakócz Tamás azonban kihirdette a keresztes hadjárat bulláját, melyet az motiválhatott, hogy megkapta a címzetes konstantinápolyi pátriárka címet.³

A fentiekből annyi látható, hogy a régebbi történetírás a török–magyar béke megkötését, ugyanakkor pedig Bakócz Tamás fellépése következtében a keresztes hadjáratra felhívó pápai bulla kihirdetését ugyanúgy igaznak fogadta el, pedig ezek elvben kizárták egymást. Oszmán szempontból legutóbb Fodor Pál és Dávid Géza tanulmánya hozott új adatokat a fentiekhez. A szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy a béke 1514-ben nem jött létre.⁴ Ennek az állításnak a jelentősége a jelen tanulmány szempontjából azért fontos, mert a magyar hadtörténetírásban meghonosodott nézet szerint az 1514-ben szervezett keresztes hadjárat egy nagyon átgondolatlan, minden reguláris katonai erő nélkülöző terv szerint szerveződött, amely során a képzetlen parasztok indultak volna a jól felszerelt török csapatok ellen, a győzelem legcsekélyebb esélyével. Nem csoda tehát, hogy a nemesség ellenállása következtében az hamarosan parasztlázadássá, felkeléssé vált, amellyel szemben azonban a nemesség könnyörtelenül lépett fel.

Hogy eljussunk az 1514-es év történéseinek értékeléséhez, néhány évvel korábbról kell kezdenünk a vizsgálódásainkat, tudniillik Sanuto világkrónikája szerint 1511 októberében ténylegesen létrejött a béke II. Bajezid és II. Ulászló között.⁵ Hogy a diplomáciai viszony nagyon élénk volt, mutatja, hogy 1511 márciusában magyar követség érkezett Konstantinápolyba, amiről a török kincstár gazdasági feljegyzése is tanúskodik. Ebben azt is feljegyezték, hogy a követség nem hozott ajándékot, mégis a szokásos módon, gazdagon megjutalmazták, továbbá ellátásukra és fogadásukra 13 000 akcse (kisméretű ezüstérme) készpénzt, drága ruhákat és szöveteket adtak.⁶ Összevetve a fenti adatokat azokkal a Hunyadi Mátyás 1488-as békekötésekor kiállított azonos jellegű török gazdasági iratokkal, amelyekben a követ fogadá-

2 Johann Christian ENGEL: *Geschichte des Ungrischen Reichs*. III/2. Wien, 1813. 161; Joseph von HAMMER-PURGSTALL: *Geschichte des Osmanischen Reiches*. IX. Pest, 1833. 286, Nr. 129. (Hammer tévesen hivatkozik Engel II/2-es kötetére!); HORVÁTH Mihály: *Magyarország történelme*. III. Bp., 1871. 308–309; Gabriel NORADOUNGHIAN: *Recueil d'Actes Internationaux de l'Empire Ottoman. Traités, conventions, arrangements, déclarations, protocoles, procès-verbaux, firmans, bérats, lettres patentes et autres documents relatifs au droit public extérieur de la Turquie*. I. Paris–Leipzig–Neuchatel, 1897. 25. Nr. 128.; Maximilian SCHIMEK: *Politische Geschichte des Königreichs Bosnien und Rama*. Wien, 1787. 194.

3 SCHIMEK: *i. m.* 197.

4 FODOR Pál–DÁVID Géza: *Magyar–török béketárgyalások 1512–1514-ben*. Történelmi Szemle 36(1994). 3–4. sz. 193–225 (a továbbiakban FODOR–DÁVID: *Magyar–török*); Uők: *Negotiations in 1512–1514 = Hungarian–Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*. Eds. FODOR Pál–DÁVID Géza. Lőránd Eötvös University, Department of Turkish Studies and Hungarian Academie of Sciences, Institute of History, Bp., 1994. 38.

5 Marino Sanuto világkrónikájának Magyar-Országot illető tudósításai. II. Szerk. WENZEL Gusztáv. Történelmi Tár 24(1877). 220; KOSÁRY Domokos: *Magyar külpolitika Mohács előtt*. Magvető, Bp., 1978. 102.

6 *Attatürk kitaplığı*, (İstanbul) *Muallim Cevdet Yazmalar*, Nr. 0,71., Ruznamçe Defteri, s. 459.

sának a költségeit mutatták be,⁷ különösen pedig azokkal, amelyek II. Ulászló és II. Bajezid 1495-ös béketárgyalásaira vonatkozó feljegyzéseket tartalmazzák,⁸ a hasonlóság miatt nem tűnik lehetetlennek, hogy ekkor ténylegesen a békekötés körüli tárgyalások lehettek napirenden. Néhány hónap múlva (1512. január 6.) Kishorvát János (*İvaneş Hirvat*) járt a Portán, akit szintén gazdagon megvendégeltek, amely a fentiekhez hasonló összegekbe került.⁹ Ez az utolsó utazás feltehetően már a szerződés példányainak kicserélése érdekében valósult meg. A fenti megjegyzéseket arra a párhuzamosságra alapozom, hogy az 1488-as és az 1495-ös béke török és szerb nyelvű változatban is fennmaradt, továbbá az intenzív követjárás okára, a békekötés tényére a gazdasági dokumentumok nem utalnak.

Úgy tűnik tehát, hogy ténylegesen megszületett 1511-ben a béke, s ez magyarázatul szolgálhat azokra a forrásokban felbukkanó véleményekre, miszerint annak érvényessége még 1514-ben is – elméletileg – fennállhatott. Ez a vélemény azonban csak elméleti lehetett, hiszen az iszlám jogi vélekedés szerint kétféle béke lehetséges: ha az iszlám állam erősebb, akkor a meghódoló nem muszlim hatalommal az alávetést és a szolgáltatásokat rögzítő szöveget fogalmaznak meg (zimmi-megállapodás), ha azonban az iszlám állam számára az erők kiegyenlítődése, illetve az ellenfél erősebb volta kényszeríti ki a megállapodást, akkor szükség-szerűen a megállapodás érvényességét pontos évre meghatározó műsztemin-békét kötnek. Ez akár tíz évre is szólhat, de szükség esetén az uralkodók haláláig terjedő „örökbéke” is létrejöhett.¹⁰ A mi esetünkben a mohácsi csatáig a második típus jöhet számításba. Az 1511-es békéről olyan vélemény is megfogalmazódott,¹¹ hogy öt évre szól, tehát még 1516-ig érvényes lehetett volna. Mindez tényleg csak elméleti lehetőséget takar, hiszen, ha a szerződő felek közül valaki elhunyt, akkor követséget kellett küldeni a másik félhez, s az új uralkodónak jeleznie kellett a szándékát a béke megerősítésére. Ezt a megkeresést a másik fél követsége követte, s a tárgyalások során elkészülő új békeszerződés ratifikációját kölcsönösen át kell nyújtani, amely ismét rendelkezett a béke új határidejéről.

A béke fennmaradása pontosan az Oszmán Birodalomban bekövetkező változások miatt volt lehetetlen. Az oszmán krónikák nagyon szemléletesen mutatják be, hogy miképpen idegenedett el egymástól az apa, Bajezid és fiatalabb fia, Szelim, akit a trabzoni szandzsák élére nevezett ki. Bár Szelim állítólag mindent megpróbált a helyzet tisztására, követeken keresztül többször is ajánlotta a kiegyezést, és arra az apa is hajlott volna, de a portai intrikusok ismételten megakadályozták a közeledésüket. Ugyanakkor sikereket értek el abban is, hogy Szelim bátyját, Ahmedet tekintsék tényleges örökösnek, akinek a Portán az udvari emberek között is sok híve volt. Szelim, hogy biztonságban érezhesse magát, engedély nélkül a fiának, a kaffai szandzsák élére kinevezett Szülejmánnak a területére ment, miközben a Portán folyamatosan változtak az álláspontok arra vonatkozóan, hogy Ahmedet közelebb hozzák-e a fővároshoz,

7 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, KK. 4988, s. 594.

8 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, KK. 4988, s. 596.

9 *Attatürk kitaplığı*, (İstanbul) *Muallim Cevdet Yazmaları*, Nr. 0,71., *Ruznamçe Defteri*, s. 491.

10 A témában újabban legtöbbet hivatkozott könyv: VIOREL PANAIT: *The Ottoman Law of War and Peace. The Ottoman Empire and Tribute Payers*. Columbia University Press, New York, 2000 (East European Monographs). Ennek első változata románul: VIOREL PANAIT: *Pace, război și comerț în Islam. Țările române și dreptul otoman al popoarelor (secolele XV-XVII)*. All, Buc., 1997.

11 FENYVESI László: *Magyar-török diplomáciai kapcsolatok Mátyás király haláláig*. Hadtörténeti Közlemények 103(1990). 74–98; FODOR-DÁVID: *Magyar-török* 194.

esetleg még az apja életében trónra ültessék. Végül Szelim seregével Konstantinápoly elé ért, és 1512. április 24-én az apja elé járulva erővel lemondatta őt, majd elfoglalta a trónt.¹² Bajezid szultán Dimotikában kapott volna udvartartást, azonban néhány hét múlva (június 10.) meghalt. (Bár már korábban is betegeskedett, nem kizárható, hogy mérgezés áldozata lett.) Szelim szultán hatalomra kerülésével tovább folytatódtak a belső küzdelmek, amelyek egy éven belül odáig vezettek, hogy a szűkebben vett Oszmán-házi rokonságon belül alig maradt túlélő. A szultán leszámolt a testvéreivel és az unokaöccseivel, de volt olyan, aki az Oszmán Birodalom két rivális hatalmához, a szafavida Iránhoz vagy a mameluk Egyiptomhoz menekült. Ez a lépés azonban azt is jelentette, hogy a két muszlim nagyhatalom beleszóllhatott az oszmán belpolitikába. Ennek elkerülése érdekében, és hogy biztosítsa a Közel-Kelet feletti elsődleges uralmát Szelim megelőző csapást kívánt mérni előbb az első, majd a második hatalomra. A magyar béke ügye ebbe a világtörténelmi jelentőségű küzdelembe kapcsolódott bele, s mint alább látni fogjuk, a szultán számára az első kettőhöz képest másodlagossággal bírt.

A békekötés a magyarokkal az oszmánok európai politikai kapcsolatrendszerében sem állt magában, összefüggésben volt azzal az európai diplomáciai szövetségrendszerrel, amelynek az egyik célja Velence hatalmának visszaszorítását jelentette, s ebben a Pápaság mellett Franciaország, a Német-római Birodalom és Magyarország is érdekelt volt, bár a 16. század első évtizedében a hadviselő felek időnként partnert váltottak. Ugyanakkor létezett egy másik szempont is, miszerint a Német-római Birodalom ura, Habsburg I. Miksa, továbbá Lengyelország és Magyarország arra készült, hogy a kapcsolatait dinasztikus szinten közelítse egymáshoz, amely az 1506-os királytalálkozón valósult meg, és amely során létrejött a Habsburg–Jagelló-házassági szerződés. Ennek eredményeképpen vette el később II. Lajos magyar király Habsburg Máriát, illetve Ferdinánd osztrák főherceg Jagelló Annát. A császár minden lépést megtett annak érdekében, hogy a magyar és a lengyel-oszmán békeműbe őt is belefoglalják. Ezzel elérte volna, hogy Velence, mint akinek a hatalmára tört, ne kaphasson oszmán katonai segítséget.

Fodor Pál és Dávid Géza kutatásainak eredményeképpen látszik, hogy Szelim nem akart beleegyezni abba, hogy – a korábbi példákhoz (1503) hasonlóan – a magyar-oszmán békekötésbe más hatalom is csatlakozzon, s ezért minden nyugati országgal külön-külön szándékozott békét kötni. Ezzel párhuzamosan jelentkezett Velence törekvése, hogy az oszmánokkal szövetségre lépjen, és katonai segítséget szerezzen az európai ellenfeivel szemben.

A fentiekből látszik, hogy négy hatalomnak állt érdekében az oszmánokkal való béke létrejötte: Velencének, hogy segítséget kapjon a szultántól a keresztény hatalmak ellen, Lengyelországnak és Magyarországnak, hogy biztosítsák a határaikat a török támadásoktól, és a Habsburg császárnak, hogy ezzel kizárja Velence török támogatását.

12 Ahmed Dede MÜNECCIMBAŞI: *Müneccimbaşı tarihi. Sahaif-ül-Ahbar fi Vekayi-ül-a'sâr*. II. [év és kiadás helye nélkül] 421–442. Tercüman 1001 Temel Eser 37; Çağatay ULUÇAY: *Yavuz Sultan Selim nasıl padişah oldu*. Tarih dergisi 10(1954). 117–142; Uő: *Yavuz Sultan Selim nasıl padişah oldu*. Tarih dergisi 11(1955). 185–200; Feridun M. EMECEN: *Yavuz Sultan Selim*. Yitik Hazine Yayınları. İstanbul, 2010. 71–68; Caroline FINKEL: *Osman's Dream. A Story of the Ottoman Empire 1300–1923*. John Murray, London, 2005. 103–109; İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI: *Osmanlı tarihi*. I. Ankara, Türk Tarih Kurumu. 1988⁵. 249–270.

A lengyel–oszmán békeszerződés ratifikálására Jerzy Krupski követet küldték a Portára, akinek az instrukciójában fennmaradt a lengyelek által kérelmezett szerződés latin szövege, amelyet a megállapodás mintájaként adtak be a Portára. Sajnos a békekötés háttéréről kevés adat maradt meg, a végleges békeokmány sem ismert, de mint alább látni fogjuk, apró lépésekkel tovább lehet követni a lengyel megegyezés szálait, melyek 1514. május végéig össze voltak kötve a magyar–oszmán megállapodás ügyével. A lengyel diplomácia maximálisan figyelembe vette a magyar király érdekeit, hiszen a követ indulása összefüggésben állt azzal a hírrrel, hogy a magyarok is közel állnak a béke megkötéséhez.¹³

Velence esetében szerencsésebb helyzetben vagyunk, mert a velencei levéltárban őrzik az eredeti békeszerződést, amelynek török szövege kétszer is megjelent nyomtatásban. Ennek áttekintése politika- vagy diplomáciatörténelmi tekintetben nem hoz újdonságot, Velence gazdasági érdekei mentén fogalmazták meg, a kor háborús kihívásaira nincs benne utalás. A békeszerződés dátuma a török és a keresztény időszámítás átszámítása során jelentkező egy napi eltérést is jelezve 1513. október 17./18.¹⁴

A magyar békeszerződést érintő követségekről, tárgyalásokról maradtak fenn adatok, békeszöveget vagy annak valamiféle tervezetét azonban nem őriztek meg a forrásaink. A magyar diplomácia kétirányú lépéseket kezdett, egyrészt kérelmezték a pápától, hogy nyújtson segítséget a törökök ellen, ugyanakkor három egymás utáni követséget is indítottak a szultánhoz, hogy létrehozzák a fegyverszünetet, illetve békét. Az első követ Raguzai Félix volt,¹⁵ aki 1513 elején indult török területre. Elsősorban tájékozódni akart a portai viszonyokról, azonban egy II. Ulászló magyar királytól elküldött s török fordításban fennmaradt követutasítás arra utal, hogy a feladata kiterjedtebb volt: el kellett érnie, hogy I. Miksa német–római császárt is belefoglalják a magyar békébe.¹⁶ Valószínűleg Raguzai Félixnek kellett benyújtani a török udvarban Miksa császár szintén török fordításban fennmaradt levelét is, amelyben a császár személyesen is a szultánhoz fordult, hogy a magyar békébe őt is foglalják bele.¹⁷

Hogy milyen eredménnyel járt, nem lehet tudni, mert őt hamarosan Zolthay János követte, akinek valószínűleg sikerült egy néhány hónapos fegyverszünetet biztosítani, egészen 1513 szeptemberéig, amelyről szélesebb körben is értesültek Európában.¹⁸

13 FODOR-DÁVID: *Magyar–török* 212; Dariusz KOŁODZIEJCZYK: *Ottoman–Polish Diplomatic Relations (15th–18th Century). An Annotated Edition of ‘Abdnames and Other Documents*. Leiden–Boston–Köln, 2000. 115, 216–217; Stanislaus GORSKI: *Acta Tomiciana: Epistole, legationes, responsa, actiones, res geste Sigismundi I Regis Poloniae (1514–1515)*. Tomus III. 57–58. No. L–LII.

14 Hans Peter Alexander THEUNISSEN: *Ottoman Venetian Diplomats: the ‘Abdnames. The Historical Background and the Development of Category of Political–Commercial Instruments together with an Annotated Edition of Corpus of Relevant Documents*. (Dok. Dissert. an der Univ. Utrecht) 1991. 380–385.

15 MESZICS Mátyás: *A horvátok a XV-ik század végével a XVI-ik század elején* = Margalits Ede: *Horvát történelmi repertórium*. II. MTA, Bp., 1902. 509; FODOR-DÁVID: *Magyar–török* 201; FRANKÓI Vilmos: *Tomori Pál élete*. Századok 15(1881). 744–745.

16 FODOR-DÁVID: *Magyar–török* 221–222.

17 Uo. 222–223.

18 Nicolae IORGA: *Geschichte des Osmanischen Reiches*. II. (bis 1538) Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1990². 320.

Egy török nyelven fennmaradt dokumentum pedig arra utal, hogy ezt a követséget eredetileg a „*budai püspöknek*” kellett volna vezetnie, akit azonban a magyar király arra kért, hogy mégse induljon el, és felmentette az utazás alól. Mivel „*budai püspök*” címzés nem létezett, így feltehetően a levél latin eredetije, amely a már útra kelt követség embereinek szólt, Szalkai László váci püspöktől származhatott. Az okmány mindenesetre bizonyítja, hogy akkoriban, amikor II. Gyula pápa halálának a híre (1513. február 21.) megérkezett Magyarországra, magas rangú követség indítását tervezték Budán a Portára, amely el is jutott a török területre, hiszen a követségnek szóló levelet ott kellett, hogy lefordítsák, s szintén ott is őrizték meg napjainkig. A pápa halála után arról is megemlékezett a törökre fordított levél, hogy remény van arra, hogy Bakócz Tamás nyerje el a pápai trónt. A dátum nélkül fennmaradt okmány II. Gyula halálának és Bakócz Tamásnak az említése alapján 1513 tavaszán kellett, hogy keletkezzen.¹⁹ Ezt követően járt a Portán Czobor Márton, akinek a szerepléséről nincs adatunk.

Egy szűkszavú török jelentés, amelyet a szendrői szandzsákbég, Malkocsoglu Báli bég küldött a Portára, arra utal, hogy Szelim ekkoriban különös figyelmet fordított a magyarok tevékenységére. A levél tanúsága szerint egy Báli vojvoda nevű személyt, aki a „*háború földjén (dârü l-hârb)*”, vagyis Magyarországon fogságban volt, szultáni utasításra kellett kiváltani, mert az illető mindenkinél többet tudott a magyarok dolgairól. Miután török területre lépett, azonnal a Portára kellett küldeni. Ekkor érkezett meg egy magyar „*hitetlen*” is, aki a békekötés érdekében érkezett Szendrőbe. Mindkettőt azonnal a szultánhoz irányították. Mivel a forrás egy magyar követről, nem pedig népes követségről szól, feltételezem, hogy mind Ragúzai Félix, mind Zolthay János, mind pedig Czobor Márton követjárásával is összefüggésben lehet.²⁰ Báli vajda – nem összekeverendő Báli szendrői béggel – hamarosan újra felbukkan a forrásainkban, akkor azonban már mint az anatóliai Tasili szandzsák bégje, aki részt vett a szultán alábbiakban tárgyalt Perzsia elleni hadjáratában, s feltehetőleg a csaldiráni csatában is.²¹

Utoljára Bélai Barnabás indult útnak a béke megkötése érdekében, aki 1513. december 17-én érkezett meg Edirnébe, ahol hamarosan találkozott a szultánnal is. A velencei diplomácia pontosan értesült a tárgyalások menetéről. A követ az utasításának megfelelően kérte a törökök által elfoglalt várak és területek átadását, és azt, hogy a három évre szóló békébe foglalják bele a lengyel és cseh királyt,²² a német-római császárt, a velencei dózsét, a két román vajdaságot és Raguzát („*rè de Polonia, Boëmia, Imperator, Vostra Signoria, Carabogdan, l'altra Valachia et Rhaguse*”). A szultán mérhetetlenül felháborodott, kidobatta a dívánból a magyar követet, akinek a leesett kalapját is utána dobták. A béke megkötése a magyarokkal

19 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi E. 6644. (Lásd a melléklet első iratát.) A szöveg latin betűkkel való átíratát és fordítását lásd PAPP Sándor: *Magyarország és az Oszmán Birodalom (a kezdetektől 1540-ig) = Közép-Európa harca a török ellen a 16. század első felében*. Szerk. ZOMBORI István. METEM, Bp., 2004. 37–90; Sándor PAPP: *Hungary and the Ottoman Empire (From the Beginning to 1540) = Fight Against the Turk in Central-Europe in the First Half of the 16th Century*. Ed. István ZOMBORI. METEM, Bp., 2004. 37–90.

20 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi E. 5481. (Lásd a melléklet második iratát.)

21 Ahmed Beg FERİDÜN: *Mecmû'a-i münşe'âtü s-selâtin*. I. İstanbul, 1274²(1858). 460.

22 Itt tévedés lehet vagy a velencei jelentésben vagy Iorga közlésében, mert a szöveg értelme valószínűleg Zsigmondra, a lengyel királyra vonatkozik, bár a cseh trónt az unokatestvére, II. Ulászló bírta.

tulajdonképpen nem lett volna hátrányára a szultánnak, aki Perzsia ellen indult, de a magyarok által kínált kollektív-békeszerződés formát, amelyet az apja 1503-ban még elfogadott, teljesen elutasította.²³ Bár Szelim Bélay Barnabást nem engedte haza,²⁴ a követsége egyik emberével eljuttatott egy levelet Budára, amely 1514. január 8-án keletkezett. Ezt a visszatérő magyar megbízottat kísérhette az a török követ, akinek a magyarországi szerepléséről májusig vannak adataink.²⁵

A szultán II. Ulászló magyar királynak szóló levele nagyon fontos adatokat tartalmaz. Ebből kiderül, hogy a kialakult diplomáciai szokásoknak megfelelően jártak el, tehát több lépcsőben tárgyalták a béke feltételeit, és az aktuális dokumentumokat mint tervezeteket kicserélték. Bélay missziója a végleges megállapodás fixálása lehetett, s talán azért reagált a szultán a fentiekben is bemutatott drasztikus módon, mert a követ ismét előállt azokkal a már korábban is ismertetett feltételekkel – különösen a császár és más keresztény államok belefoglalásával –, amelyeket eddig is határozottan elutasított.²⁶

Mint már fentebb is utaltam rá, a török béke kérdésében a magyar, a lengyel és a Habsburg-diplomácia szoros kapcsolatban állt egymással. Úgy tűnik, hogy ez az együttműködés még akkor is kitartott, amikor a magyar követnek kényszerből követnie kellett Szelimet az ázsiai hadjáratára. Az Iszmail sah elleni hadjáratról hihetetlenül részletes források maradtak fenn. Egyrészt két hadjárat naplót is ismerünk, melyek a 19. században a *Szultánok levelezése* című forráskiadásban kétszer is megjelentek nyomtatásban. Ezekben a végső összecsapásról, majd a győzelem utáni előrenyomulásról, a szafavida Irán fővárosának, Tebriznek a bevételéről egy sor győzelmi jelentés, s az ezekre adott válaszok is megtalálhatók.²⁷ Ugyanitt olvashatók a szultántól a sahnak küldött levelek is.²⁸ A török és részben perzsa nyelvű forrásanyag azzal a reménnyel kecsegtetett, hogy a magyarokkal folyó béketárgyalásokra és talán Bélay Barnabás követi tevékenységére vonatkozóan is tartalmaz adatokat. Átnézve a forrásokat, sajnos semmilyen közvetlen adatot nem találtam. Ennek ellenére mégsem tekinthető teljesen sikertelennek a vizsgálat. Egyrészt a Nicolae Iorga által kiadott velencei kútfőket és a lengyel királyi diplomácia lépéseit bemutató *Acta Tomiciana* információit értelmező, a kronológiai rendet tovább pontosító eredmények születtek. Előre jelzem, hogy a két hadjárat naplót párhuzamosan használtam, s megkülönböztetésként *Hadjárat naplóként*, illetve *Hajdar Cselebi naplójaként* említtem azokat. A *Hadjárat napló* szerint a szultán edirnei kivonulása 1514.

23 Nicolae IORGA: *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle. Sixième série (1501–1547)*. Buc., 1916. 66–70. No. CIII (a továbbiakban IORGA: *Notes et extraits*).

24 Hoca SADEDDIN: *Tacü t-tevârih*. II. 239. İstanbul, 1280. 239. A forrás nem ismerteti, hogy a követnek a szultánt el kellett kísérni, csak annyit mond, hogy börtönbe záratta.

25 NEUMANN TIBOR: *A Szapolyai család oklevéltára. I. Levelek és oklevelek (1458–1526). Documenta Szapolyiana. I. Epistulae et litterae (1458–1526)*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Bp., 2012 (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak. Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria). 344–345. Nr. 389. Szászsebes, 1514. május 12. Szapolyai János erdélyi vajda a szebeni tanácsnak.

26 FODOR-DÁVID: *Magyar–török* 224–225.

27 FERİDÜN: *i. m.* 386–397 (győzelmi jelentések és válaszok), 396–408, 458–466. (A hadjárat naplókban, melyekből a Hajdar Cselebi naplójának nevezett második tovább is folytatódik, az iráni hadjárat, s az arról való visszatérés a jelzett oldalak között található.)

28 Uo. 379–386.

március 20-án történt. Isztambulból az ázsiai oldalra, Üszküdarba április 19-én kelt át, s vele jött a seregének egy része is, míg a többi a Dardanelláknál lépett Ázsia földjére.²⁹ Bélaynak és más követársának követniük kellett a szultánt. Nagyon érdekes, hogy éppen az átkelés napján keletkezett az egyik velencei követjelentés, amely beszámolt a magyar követség fogságáról. Úgy tűnik, hogy a portai méltóságok azt a látszatot keltették, hogy még nem dőlt el semmi. Azzal biztatták a velencei bailót, hogy ha meglesz a béke a magyarokkal, ebbe Velencét is bele fogják foglalni.³⁰ Ugyanebből az időből maradt adat arra vonatkozóan is, hogy a császár is útlevelet kért a követe számára, hogy felkereshesse a szultánt.³¹ Ezek az adatok arra utalhatnak, hogy az érintett hatalmak beletörődtek a külön-külön megkötött béke lehetőségébe. A lengyel követ, Jerzy Krupski 1514 februárjában indult Törökországba. A feladata az volt, hogy Bélayval egyeztessen a béke időtartama felől.³² A lengyel források szerint a karamániai Akşehirnél (*Akscher, civitatem Cilicie, qui vulgo Karamania dicitur*)³³ érte utol a szultáni sereget, ahol megszületett a lengyel békeszerződés. A forrás ennek az idejét nem adja meg, csak arról beszél, hogy a követ jelentése a békekötésről 1514. július 30-án Minszkben keletkezett.³⁴ A *Hadjáratí napló* tanúsága szerint hidzsra szerint 920. rebijülevvel hónap 22-én (1514. május 17-én) érkezett a török sereg a közép-anatóliai karamániai tartományban lévő Akşehirhez, ahol előbb háromnap, majd hatnap pihenőt tartott. A magyar és a lengyel követség ottlétéről ugyan nem olvashatunk semmit, az azonban kivüláglik, hogy a díván és a szultán igen sűrű államügyekkel foglalkozott. Egy sor kisebb-nagyobb portai méltóságot helyeztek újabb beosztásba.³⁵ Jerzy Krupski követ tehát május 17. és 26. között kötötte meg a lengyel–török békeszerződést,³⁶ és még volt arra is lélekjelenléte, hogy érdeklődjön a magyar követség fogságban tartása miatt. A válasz szerint addig nem engedik el, ameddig a szultán követe vissza nem érkezik a magyar király udvarából.³⁷ Mint fentebb említettem, és alább is fogom még tárgyalni, egy török követ májusi erdélyi átvonulásáról okleveles adat szól. Marino Sanuto velencei diplomata adatai szerint a magyar követség már csak néhány napon keresztül követte a szultáni tábornok, júniustól Konyában volt őrizet alatt.³⁸ A *Hadjáratí napló* szerint az oszmán sereg 1514. május 31-én érkezett meg Karamánia tartományi fővárosába, ahol ötnapos pihenőt rendelt el a szultán. A táborozást itt is a szokásos ügyekkel töltötték el, a szultáni gárda (kapuluk) alakulatoknak 1000 akcsés ajándék (baksis) adatott. Ugyanakkor a szultán meglátogatta a város nevezetességét, Mevlána Dzseláleddin Rúmi misztikus nyughelyét, s 100 000 akcsés adományt is tett.³⁹ Innen a seregek június 5-én folytatták az útjukat, és a *Hadjáratí napló* szerint a portai alakulatok július 7-től már állandó hadrendben vonultak.

29 Uo. 396.

30 FODOR-DÁVID: *Magyar–török* 214; IORGA: *Notes et extraits* No. CV. 74.

31 FODOR-DÁVID: *Magyar–török* 215.

32 Uo. 213.

33 GORSKI: *i. m.* 153–154. No. CCXVI; FODOR-DÁVID: *Magyar–török* 215.

34 GORSKI: *i. m.* 153–154. No. CCXVI.

35 FERİDÜN: *i. m.* 397.

36 Ezzel az adattal pontosítható a lengyel békekötés ideje, amelyet eddig február 4-re kelteztek. KOŁODZIEJCZYK: *i. m.* 216.

37 FODOR-DÁVID: *Magyar–török* 215; GORSKI: *i. m.* 153–154. No. CCXVI.

38 FODOR-DÁVID: *Magyar–török* 217.

39 FERİDÜN: *i. m.* 398; EMECEN: *i. m.* 106.

Éjszaka a szultán sátra körül helyezkedtek el, négy nap múlva pedig átlépték a Szafavida Birodalom határát.⁴⁰ A fentiekből tehát levonható az a következtetés, hogy az oszmán–magyar békeszerződés nem jöhetett létre, amelynek a magyar követelések mellett az lehetett az oka, hogy a szultáni követet még az előtt fogságba ejtették a magyarok, s nem küldték vissza, mielőtt Szelim elindult volna Edirnéből. A fenti adatok alapján nem tűnik lehetetlennek, hogy a szultán a magyar követség magával hurcolását nem tekintette a béke megsértésének. Elvben folyhattak további tárgyalások is.

Szelim szultán hadjáratát a kortársak Európában is nagy figyelemmel követték. Német nyelvterületen még 1514-ben nyomtatásban megjelent egy jelentés, amely a felvonulásról és egy sorsdöntő csatáról emlékezett meg: *Von der Schlacht geschehen dem Türcken von dem grossen Sophi in Calimania der Prouintz / nach bey Lepo dem Castel. Vnd von dem todt des grossen Türcken vnd des Sophi. Vnd von den Schlachtungen geschehen auff dem Meer / vnd auff dem Landt. In dem 1514. An dem XVII. tag Junij.*⁴¹ A fenti német cím arra utal – tévesen –, hogy a háború tengeren és szárazföldön is folyt, és a sorsdöntő csatában (melynek az idejét az összeállító 1514. augusztus 23-ról tévesen június 17-re tette) mind a két nagy ellenfél, a szultán és a sah is az életét vesztette. A tízoldalas német nyomtatvány még az események évében két kiadást is megért, majd egy évvel később egy újabb levonat készült róla.⁴² A történeti kutatás sem az eredetét, sem pedig a valóságtartalmát nem vizsgálta. A szöveget két aspektusból tekintettem át: van-e benne utalás a szultán európai diplomáciai kapcsolataira, illetve esetleg a magyar követségre?

A német szöveg egyértelműen a „*Sophi*”, vagyis a szafavida perzsa sah, Iszmail pártján áll, s arra utal, hogy mivel az anyja keresztény nő volt, erős vonzalmat érzett a kereszténység iránt. Kihangsúlyozta a vélt bizánci császári rokonságát is. Amikor a csata egyik sorsdöntő fordulata elérkezett, a szöveg szerint e sah ekképpen imádkozott az Istenhez: *„Vater vnd warer erlöser / wiewol ich nit pin / ein volkommner Christ. Aber alweg habe ich deinen heiligen namen in meinem hertzen. Vnd in dich glaub ich vnd verhoffe ee vnd ich ersterbe / zusehen / die porten des heiligen sanc Peters zu Rom. Vnd darumb Jezu / durch dein heyliges vnd groß leydes / verlaß mich nit den Türcken mich zu vermögen. Wann ich halte gerechtigkeit vnd recht / vnd verhoffe als mein volck tauffen zulassen / (Atya, és igaz megváltó, jóllehet én nem vagyok egy tökéletes keresztény, de minden esetben a szívemben hordozom a Te szent nevedet, és Tebenmed hiszek, reménykedek, és esedezek, hogy láthassam Szent Péter kapuját Rómában. És ezért Jézus, a szent és nagy szenvedésedden keresztül Te se hagyd el engem, s ne hagyd a törököknek, hogy engem legyőzzenek, amikor én az igazságosságot és a jogot megtartom, és reménykedek abban, hogy a népemet megkereszteltetem ...).”* A szerző célja az volt, hogy a háborúról úgy írjon, mint két hatalom olyanféle összecsapásáról, amelyben az ellenfelek minden létező erőt felhasználnak a győzelem érdekében.

A szöveg tanulmányozása az elvárt eredményt nem igazolta, a magyar követségre és az európai országok Szelim szultánnal fenntartott kapcsolataira nem hozott újabb információt. Ugyanakkor azt, hogy a sííta szafavida Iszmail összefogjon a keresztény országokkal a pogány

40 FERÎDÛN: i. m. 399.

41 A korai nyomtatvány beszerzésében Csirkés Ferenc nyújtott segítséget, amelyet ezúton is nagyon köszönök.

42 CARL GÖLLNER: *Turcica. Die europäische Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts.* I. Buc.–Berlin, 1961. 56. Nr. 66–67; 61, Nr. 79.

törökkel szemben, hasonló szellemben tárgyalta a szerző, mint ahogyan a keresztes hadjáratok idején reménykedtek Európában a távoli keresztény János pap országában, aki keletről megsegíti nyugatot a muszlim hódítókkal szemben.

Hogy a magyar döntéshozókat ténylegesen mennyire befolyásolta a szultán távolléte, azt az 1514-es és az azt követő évek eseményeiből lehet kikövetkeztetni. Miután kiderült, hogy Szelim a magyar részről is támogatott békét nem erősítette meg, s a követtséget is magával vitte, a forgatókönyv második eleme került napirendre: a török területek elleni támadás. A kortársak tudatában meglévő zavart, miszerint a béke megsértéseként tekintették Bakócz Tamás esztergomi érsek lépését, azt, hogy kihirdette 1514. április 9-én X. Leó keresztes bulláját, a fentiek jól magyarázzák. A magyar udvar a maga részéről ténylegesen gondolhatta azt, hogy a béke a törökökkel helyreállt, hiszen a szultán követe sem állíthatta, hogy az ura megtagadta a kiegyezést a fent már említett januári szultáni levél szerint, ugyanakkor a magyar követtség anatóliai fogsága, az időhúzás ellenkező értelmezésre is lehetőséget adott. Mindenesetre a keresztesek felfogadása mellett úgy látszik, hogy a magyar királyi és tartományi haderő is megkapta a parancsot a török elleni hadjáratra való előkészületekre. Április végén arról is döntöttek Budán, hogy Beriszló Péter horvát és szlavón bán védelemre rendelkezzen be, ha a törökök Horvátország felé támadnának. Báthory István temesi ispán és délvidéki főkapitány a királyi familiárisokkal megerősítve szintén készen állt a betörések visszaverésére. A preventív támadás Szapolyai János erdélyi vajda feladata lett, akinek azt az utasítást adták, hogy nyomuljon Bulgáriába.

Erről a hadjáratról, amely nagyon rövid ideig zajlott, rendkívül kevés forrásunk maradt fenn. Amikor a hadjárat első említésére sor került, a szerzők, Barta Gábor és Fekete-Nagy Antal, az Eudoxiu de Hurmuzaki híres forráskiadásában fellelhető Brassóból származó iratkivonatra építettek.⁴³ Azóta Neumann Tibor kiadásában megjelent a Szapolyai-család oklevéltárának első kötete, amely többek között pontosította a Hurmuzaki-féle kiadás hibáit, s így a bulgáriai hadjáratra vonatkozóan segítséget nyújt a hadjárat időkorlátainak meghatározásához. Szapolyai János 1514. május 12-én még Szászvárosból keltezett levelet, amelyben kérte a szebeni tanácsot, hogy a szultánhoz visszatérő török követet három vagy négy napra tartsák vissza a városukban.⁴⁴ A következő levél Karánsebesen keletkezett június 3-án, amikor is a Bulgáriából már visszatérőben lévő Szapolyai tartománygyűlésre hívta június 18-ra a brassói polgárokat, az új hírek és szóbeszédok alapján. Hat nap múlva azt a döntését már felül is írta, s a következő levél Brassótól a fenti időpontra már nem követeket, hanem katonai erőt kért Enyedre, mégpedig a felkelt parasztok ellen.⁴⁵ A fenti adatok alapján tehát feltételezhető, hogy Szapolyai János május 12. és június 3. között, tehát május második felében vezetett hadjáratot a törökök Al-Dunán túli tartománya ellen.

Mint már szó volt róla, a magyar határvidékkel szemben Malkocsoglu Báli szendrői bég töltötte be az egyik legfontosabb török katonai pozíciót. A híres határvidéki bégtől több okmány, jelentés maradt fenn, amelyek a magyarországi eseményekkel vannak kapcsolatban. A

43 BARTA GÁBOR–FEKETE-NAGY ANTAL: *Parasztháború 1514-ben*. Gondolat, Bp., 1914. 133; EUDOXIU DE HURMUZAKI: *Documente privitoare la Istoria Românilor. Acte și scisori din arhivele orașelor Ardelene (Bistrița, Brașov, Sibiu) publicate după copiile Academiei Române de N. Iorga*. XV/1. Buc., 1911. 228.

44 NEUMANN: *i. m.* 344. Nr. 389.

45 Uo. 345–346. Nr. 390–391.

török források azonban nem rendelkeznek dátummal, így csak a tartalmuk segíthet a keletkezésük meghatározásában.

Ezek közül egyikben Báli bég a Portát arról értesítette, hogy Szapolyai János Nikápoly közelében egy török várat ostromolt. A tanulmány írásának egészen késői fázisáig úgy tűnt, hogy ez a török jelentés az 1514-es év eseményei közé illeszthető. Tartalma szerint az „*erdélyi bán*” (Szapolyai János) a tartománya 30–40 000 főnyi haderejével Havasalföld irányába indult. A táborban azonban jelen volt Báli bég kémje, aki beszámolt a magyarok dolgairól. Az erdélyi haderő két napon át ostromolta a Nikápollal szemben lévő „*Holovnik*” várat, majd visszavonult, s a hozzájuk hűséget nem mutató falvakat felégette. Innen a hegyek lábánál lévő Türgövisztébe vonult vissza.⁴⁶ A fenti leírás nagyon jól illeszkedik az előbbi eseményekhez, azonban van néhány elgondolkodtató elem, mint például az ostromlott vár elhelyezkedése. Sajnos a török vár nevére nem bukkantam más forrásban, a szövegrészlet, miszerint az erdélyi had „*Nigbüli mukabelesinde vak'i olan Hülovnik (?) nám kal'enün üzerine varub*” (a Nikápollal szemben lévő Hülovnik nevű vár ellen indult) arra utal, hogy az ostromlott vár a Duna északi oldalán állhatott, tehát nem Bulgáriában.⁴⁷

*

A Dózsa György által vezetett parasztháború véget vetett annak a tervnek, hogy magyar haderő 1514-ben, a szultán távollétét kihasználva, sikeres támadást hajtson végre a határvidéken. Arról, hogy mekkora erővel támadt Szapolyai János, nem rendelkezünk adatokkal. Hogy nagyon komoly félelmet kelthetett, azt igazolja a szultántól visszatérő követ jelentése, amely szerint a magyar támadás miatt a környéken az egyszerű törököket is mozgósították.⁴⁸ A következő évben újra dél felé vonultak a magyar hadak. A parasztháború következményei tehát nem akadályozhatták meg az új hadjárat szervezését. A támadó sereg parancsnoka ismét az erdélyi vajda volt, aki a Nándorfehérvárat zaklató, megfigyelés alatt tartó török erőd, Zsarnó (törökül Havale) ellen irányult. A hadjáratról két elbeszélő forrás is beszámolt, Ludovicus Tubero és Istvánffy Miklós.⁴⁹ Ezt a két forrásrészletet alaposan kiegészíti a harcokról szóló egyetlen hivatalos jelentés, amelyet Szülejmán trónörökös küldött a birodalom fővárosába, Konstantinápolyba. A trónörökös 1514 áprilisa óta Edirnében tartózkodott, ahol az volt a feladata, hogy az apja távollétében védje a birodalom nyugati határait. Szendrő szandzsákbégje, Báli bég jelentette Edirnébe, hogy a magyarok támadnak. A forrás különleges erőssége,

⁴⁶ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi E. 4651.

⁴⁷ A forrásról levelezést folytattam Neumann Tiborral, aki földrajzi szempontból kérdőjelezte meg, hogy a forrás 1514-ben keletkezett, jelezve, hogy Szapolyai 1514-es hadjárata sokkal nyugatabbra kellett, hogy lezajlódjon, nem érhetne el Nikápolyt. A forrás sokkal jobban beleilleszthető Szapolyai 1522-es hadjárata sorába, amely Havasalföld megsegítése érdekében indult: C. Tóth Norbert: *Szapolyai János erdélyi vajda 1522. évi havasalföldi hadjáratai: Havasalföld korlátozott függetlenségének biztosítása*. Hadtörténelmi Közlemények 125(2012). 4. sz. 987–1014. Mustafa Ali MEHMET: *Documente turcești privind Istoria României (1455–1774)*. I. București, 1976. 7. Nr. 6.

⁴⁸ FODOR-DÁVID: *Magyar–török* 217; GORSKI: i. m. 154. Nr. CCXVI.

⁴⁹ Ludovicus TUBERO: *Kortörténeti feljegyzések (Magyarország)*. Közreadja BLAZOVICH László–SZ. GALÁNTAI Erzsébet. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 1994 (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 4). 280–283; *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*. Tállyai Pál XVII. századi fordításában. I/1. S.a.r. BENITS Péter. Balassi, Bp., 2001 (Történelmi Források). 153–156.

hogy az eseményekkel egyidejűleg íródott, ugyanakkor mind kronológiailag, mind az események bemutatásában pontosabb képet mutat a magyarországi krónikáknál. A levélből megtudjuk, hogy a magyarok 1515. április 21-én keltek át a Dunán. A felvonulásuk idején két kém pontos jelentést készített a mozdulataikról. A támadás akkora erőt feltételezett, hogy a teljes ruméliai haderőt mozgósítani kellett ellenük, Szendrőt jelölték ki a gyülekezési pontnak. Miközben a magyarok ágyúkkal lövették Zsarnó/Havale falait, lassan felvonult a ruméliai szandzsákok egy részének hadereje. A vár őrsege már csak a felmentő sereg befutásában reménykedhetett, s mivel ezt egy várból kifutott szökevény a török tábornak tudtul adta, eldöntötték, hogy nem várnak tovább, késlekedés nélkül megtámadják a magyar sereget. Két részben indult meg a felvonulás, egyrészt Báli bég vezetésével lerohanták a Duna partján állomásozó magyar gyalogságot, a szandzsákbégek pedig a magyar ostromtábor ellen indultak. Itt nagyon komoly csata alakult ki, a magyar nehézlóvaság keményen kitartott, s csak egy éjszakai roham, amely során a törökök a táborba nyomultak, készítette Szapolyait rendezett visszavonulásra. A magyar veszteséglistán szerepelt Paksi Mihály nándorfehérvári és Paksi Gáspár szabácsi bán is, akiknek a fejét – Szülejmán levele szerint – a törökök levágták.⁵⁰ Szemben a magyar elbeszélő források véleményével, melyek Szapolyai sikertelenségét az ifjú vajda dicsőséghajhászása következményeként értékelték (különösen Istvánffy Miklós), Szülejmán jelentése igen komoly és az Oszmán Birodalomra nézve nem kis veszélyt jelentő akcióként számolt be a hadjáratról. Hogy mindezeket maga a győztes Szelim szultán is így látta, mutatja, hogy *Hajdar Cselebi naplója* szerint röviddel azután, hogy végre közel másfél évi távollétet követően visszatért Isztambulba, 1515. július 24-én megszemlélte a Magyarországról hozott fejeket (feltehetően a Paksi fivéréket is) és az élő foglyokat, ágyúkat, dobokat és más zsákmányolt hadi felszerelést. Az embereket rövidesen „*kard martalékává tette*”.⁵¹

Az elkövetkező évek eseményei azt mutatják, hogy az Oszmán Birodalom és a Magyar Királyság közötti erőviszony jelentősen és véglegesen az előbbi irányába tolódott el. Szelim szultán, mit sem törődve azzal, hogy a háta mögött ott maradt továbbra is nyitott kérdésként a magyarokkal fennálló hadiállapot, nem ennek az ügynek a folytatására koncentrált, hanem ismét egy hatalmas keleti hadjáratra, Egyiptom meghódítására indult. Jó stratégiai érzékkel kitapintotta, hogy a lengyel és a velencei béke elégséges ahhoz, hogy a nyugati határok helyzete miatt ne kelljen magát zavartatnia, hiszen – amint a példa is mutatta – a Magyar Királyság egyedül nem volt képes komolyabban megzavarni birodalma nyugalmát.

MELLÉKLET

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi E. 6644. [1513 tavasza]

A magyar követségnek szóló levél török fordítása, amelyben a „budai” püspök tudósítja a már úton levő küldöttséget, hogy, mivel a király visszarendelte, nem mehet utánuk, ők azonban folytassák az útjukat. Beszámol arról, hogy a pápa meghalt, Bakócz Tamásnak pedig esélye van megszerezni a pápai trónt.

⁵⁰ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi E. 5438.

⁵¹ FERİDÜN: i. m. 465.

Budim bişköbinden elçi-i kâfire gelen mektûbdur // selâmdan sonra
 şöyle ma'lûm ola kim hâliyâ bize mektûb-i şerîf // gönderüb mazmûn-i
 'âliyesinde işâret olunmış ki ben bu risâlete // gidemezin 'özüüm vardur
 dönmek için bana kırâl hazretlerinden // icâzet aliveresiz diyü iltimâs
 eylemiş siz ol bâbda herneki // demiş isenüz gelüb vâsıl olub ma'lûmumuz
 oldı eyle olsa // hazretinüze nâ mâ'lûm olmaya-ki ol-husûsı işâret olunan
 üzre // kırâl hazreterine takrîr eyledük dönüb gelenüze bir vechle // rizâ
 göstermediler varub gidesiz diyü emr eylediler evlâsı // bu dur ki eğlenmeyüb
 hemen gitmek üzerinde olası ve kırâl hazretleri // ismarladuğı haberleri bî
 kusûr anda takrîr idesiz // inşâ'a llâh ol cânibden sağlîğla gelicek sana ziyâde
 // 'inâyetler olur şöyle ma'lûm oluna ve rîm pöb dahi fevt // üdi yeri Tömâz
 nâm kimesneye virilmek ihtimâli // vardur ma'lûm-i hazretleri ola bâki ve-
 s-selâm bâd

A budai püspöktől a gyaur követnek jövő levél. Az üdvözlés után úgy szolgáljon tudomásotokra, hogy hozzánk mostanában egy nemes levél érkezett, melynek magas tartalmából kiderült, hogy nem mehetek el erre a követségre. Szomorú vagyok miatta. Erre kért a király öfelsége, mondván: „felmentettem Önt”. Erről bármit is mondtatok, megérkezett és megértettem. Így aztán nehogy ne értesüljete róla: az ügyet kiemelten ismertettük a király öfelségével, aki semmilyen módon nem adott engedélyt arra, hogy visszaforduljatok és visszatérjete, hanem azt parancsolta, hogy menjete tovább. Tehát az a legjobb, ha nem fordultok vissza, hanem folytatjátok az utat, és a király által rátok bízott híreket hiánytalanul átadjátok ott. Remélem, hogy onnan egészségesen térte vissza, a legnagyobb kegyelem legyen veletek. Úgy szolgáljon tudomásotokra, hogy a római pápa elhunyt, s lehetőség van arra, hogy a helyére egy Tamás [Bakócz Tamás] nevű személy kerüljön. Így szolgáljon tudomásotokra, a továbbiakban legyetek üdvözölve.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi E. 5481. [1513 tavasza]

Báli bég szendrői szandzsákbég jelentése a Portára, amely szerint kiváltott a magyarok fogságából egy Báli vojvoda nevű személyt, aki a magyarok minden ügyeiben jártas, és azt eljuttatta a Portára. Ugyanakkor egy magyar követ is jött a béke megerősítésére, akit szintén a Portára irányítottak.

Dergâh-i mu'âlâya ve bârgâh-i â'lâya ref'a allâhu te'âlâ fevkü s-semâvâti
 l-'âlî 'arz-i bende-i bî-vücûd budur-ki bundan evvel ahkâm-i şerîf //
 mûcebince emr olunan kazâyâ Karaçin oğlu Mehemed bendeleriyle
 âsitân-i se'âdet-âşiyâna 'arz olunmışdı hâliyâ küffâr-i bedgerdârûn // sıhhat
 üzre bil-fî'l hâlin ve evzâ'in bilmek ecline Mehemed beğ bendelerinin
 sâbıkâ dârü l-harbda mahbûs olan Bâli vojvoda nâm ademi // ol cânibde
 küffârûn zevî u külli ahvâline ahbârına vâkîf olduğı ma'lûm olmağın behâsı
 ta'yîn itdürilüb ve kefil //olunub bu cânibe çıkarıldı ve böylesince 'ahd üzre
 bir kâfir bile gelüb bilâ te'ehîr ikisi dahi dergâh-i 'âlem-penâha // ırsâl
 olundılar bâki bu bâbda fermân ol dergâh-i felek-rifa'tındır
 ezâfi l-iba'd Bâli el-fakîr

A magasságos székhelyre és a felséges palotába, emelje a hatalmas Isten a magas mennyek felé, ezen test nélküli szolga jelentése a következő:

Korábban a nemes parancsok értelmében az utasításba adott ügyben Karacsinogli Mehemed szolgáján keresztül a boldogságos kapuhoz jelentés tétetett. Most pedig azért, hogy a piszkos hitetlenek valóságnak megfelelő tényleges helyzetét és állapotát megismerjük, az ön Mehemed bég szolgájának emberét, a korábban a háború földjén fogságban lévő Báli vojvodát, akiről ismert, hogy a hitetlenek összes bizalmas dolgát ismeri, kifizetve a kiváltási díját és kezest állítva [helyette] kihozták ide. Ilyen módon a békére vonatkozóan még egy hitetlen is jött, mindkettő késlekedés nélkül a világ menedékhelyének szolgáló udvarba küldetett. Továbbá ezen ügyben a parancs az égmagasságú udvaré!

A leggyengébb szolga, Báli, a szegény.

THE QUESTION OF THE TURKISH PEACE IN THE TIME OF THE DÓZSA-REBELLION

Keywords: *Ottoman Empire, Hungary, Venice, Ragusa, Moldova, Wallachia, Bulgaria, Poland, Holy Roman Empire, Persian Shah Ismail, János Szapolyai voivode of Transylvania, György Dózsa, fortification of Avala (Havale/Zsarnó), Selim I, Süleyman I.*

The essay tries to highlight the circumstances that undermined the successful signing of a peace treaty between the Ottoman Empire and the Kingdom of Hungary in 1514. It examines the system of the relationships for both sides. The Kingdom of Hungary wanted to maintain the diplomatic practice that had developed previously, in which a peace treaty signed with the Sultan would include other Christian European states as well, such as Venice, Ragusa, Moldova, Wallachia and Poland, as well as in this case the Holy Roman Emperor. On the other hand Sultan Selim I wanted each Christian state to petition him separately for the peace. For Venice it was of crucial importance that the Holy Roman Emperor would not sign a peace treaty with the Sultan, because that would have precluded Selim I from providing mercenaries for Venice in exchange for money in their fight against the Holy Roman Empire. After the Ottoman Sultan's successful negotiations with two of Hungary's neighbors, in October 1513 the Peace of Venice was signed, and between the 16th and 27th of May the treaty was ratified by the Polish ambassador in the Anatolian town of Akşehir. On the other hand the Sultan refused to sign the treaty with the Hungarians, and imprisoned the Hungarian legation in Konya. Due to the long distance, the Hungarian leaders did not found out, but felt that the Ottoman Empire had developed peaceful relations with their neighbors, while the negotiations with them had become prolonged. As a result, the voivode of Transylvania, János Szapolyai (John Zápolya) crossed the Lower Danube between May 12th and June 3rd 1514 and broke into the Bulgarian territories, but, because under the leading of György Dózsa the peasants gathered for the anti-Ottoman crusade turned against the nobility, the campaign ended quickly and Szapolyai had to withdraw his forces.

Based on the circumstances presented, the study concludes that Selim I was not afraid of the Kingdom of Hungary, which was left on its own, and despite of the possibility of an eventual Hungarian assault, he attacked Iran and defeated the Persian Shah Ismail. While the peasant uprising of Dózsa had stopped the attack of the Hungarian armies against the Turks in 1514, Szapolyai took advantage of the Sultan's absence and attacked again in the spring of 1515, besieging the Turkish fortress of Avala (Havale/Zsarnó) across Belgrade. From the report of Süleyman (later Sultan Süleyman I), the heir to the throne, who was guarding the western frontier, we know the precise chronological order of the Hungarian attack and the story of its successful Turkish relief.

The two Turkish documents, both in their original language and in Hungarian translation, are included in the appendices of the study.

PROBLEMA PĂCII CU TURCII ÎN VREMEA REVOLTEI ȚĂRĂNEȘTI A LUI DÓZSA

Cuvinte-cheie: *Imperiul Otoman, Regatul Maghiar, Veneția, Ragusa, Moldova, Țara Românească, Polonia, Bulgaria, Sfântul Imperiu Roman, Ismail șahul Persiei, Ioan Szapolyai voievodul Transilvaniei, Gheorghe Doja, fortificația de la Avala (Havale/Zsarnó), Selim I., Suleiman I.*

Lucrarea încearcă să găsească răspuns la întrebarea de ce nu a fost încoronat de succes încercarea semnării în 1514 a unui tratat de pace dintre Imperiul Otoman și Regatul Maghiar. Autorul analizează sistemul relațiilor internaționale în cazul ambelor părți. Regatul Maghiar a încercat să conserve o practică diplomatică mai veche, pe baza căruia un tratat de pace semnat cu sultanul trebuia să includă de asemenea și alte state creștine din Europa, de exemplu Veneția, Ragusa, Moldova, Țara Românească, Polonia, precum și în cazul de față pe Sfântul Imperiu Roman. Sultanul Selim I. însă nu și-a dat acordul pentru aceasta, el voind ca în vederea unor tratate de pace separate fiecare stat în parte să se înțeleagă cu el. Din punctul de vedere al Veneției semnarea unei păci dintre Imperiul Otoman și Sfântul Imperiu Roman ar fi împiedicat sultanul să trimită pe bani mercenari Veneției în lupta acestuia tocmai cu Sfântul Imperiu Roman. Totodată pe urma unor negocieri ale sultanului cu două state vecine ale Regatului Maghiar, în octombrie 1513 a fost semnată Pacea de la Veneția, tratatul fiind ratificat de către ambasadorul Poloniei în Akşehir (Anatolia) între 16 și 27 mai. Aceste fapte au zădărnicit un eventual tratat de pace cu Regatul Maghiar, sultanul alegând în schimb arestarea și întemnițarea membrilor delegației maghiare în Konya. Cu toate că, din cauza distanțelor mari dintre state, mai marii regatului nu au avut cunoștință de cele întâmplate, s-au gândit și la posibilitatea ca sultanul și unele țări vecine să fi dezvoltat relații mai strânse, ceea ce aducea cu sine implicit și răcirea relațiilor dintre ei și Imperiul Otoman. În acest context între 12 mai și 3 iunie 1514 voievodul Transilvaniei Ioan Szapolyai a trecut Dunărea și a pătruns pe teritoriul Bulgariei, însă a trebuit să-și întrerupă expediția militară și să se reîntoarcă pentru a reprimă mișcările țăranilor adunați pentru cruciadă, dar care sub comanda lui Gheorghe Doja s-au răscolat împotriva nobililor.

Rezultatele studiului arată că lui Selim I. nu i-a fost frică de Regatul Maghiar, lăsat singur de posibili aliați, lucru dovedit și de faptul că, în ciuda unui atac inerent din partea maghiarilor, el a pornit război și l-a înfruntat cu succes pe Ismail, șahul Persiei. Cu toate că răscoala țăranilor a stopat atacul armatei maghiare, Ioan Szapolyai a profitat de lipsa sultanului, și în primăvara anului 1515 a atacat din nou, luând cu asalt fortificația turcească Avala (Havale/Zsarnó), aflată vizavi de cetatea de la Belgrad, care era în mâinile maghiarilor. Raportul lui Suleiman, moștenitorul tronului (mai târziu sultan Suleiman I.) și apărătorul frontierelor vestice ale imperiului, a conservat cronologia precisă a atacului maghiar și a eliberării acesteia de către turci.

Lucrarea publică de asemenea două documente turcești legate de tematica prezentată, precum și traducerea lor în limba maghiară.